

Haandværkerundervisningen i Danmark gennem 50 Aar.

Af
Adolf Bauer.

Det er iaar 50 Aar siden, at det tekniske Selskabs Skole i København blev oprettet. Den kom til Verden den 18de September 1843 væsentlig gennem en enkelt Mands ihærdige Interesse for at løfte og højne den Stand, fra hvilken han var udgaaet, og at hans Tanke har været sund og rigtig, fremgaaer baade deraf, at der i det væsentlige har kunnet bygges videre paa den i de forløbne 50 Aar, saavel som af de Impulser, den Landet over har givet til Oprettelsen af beslægtede Undervisningsanstalter. Ofte fremhæves den Udvikling, Haandværkerundervisningen i Danmark efterhaanden har faaet, som et betydningsfuldt Vidnesbyrd om Haandværkerens Fremgang, og selv om man maaske undertiden overdriver Rosen noget eller ikke fordeler den ligelig mellem alle de Parter, som den med Rette tilkommer, saa kan det ikke nægtes, at den stedse stigende Interesse for denne Undervisning og dens Fremme, er et Lod, som Haandværkerstanden med Eftertryk kan lægge i Vægtskaalen for at vise, at den har været sig Tidens Fordringer bevidst og har søgt at imødekomme dem. Det vil da maaske

ogsaa have sin Interesse med Jubilæet som Udgangspunkt at se lidt nærmere paa, hvorledes Bevægelsen for Haandværkerundervisningen er opstaaet her i Landet, hvilke Veje den har gennemløbet for at naa til sin nuværende Udvikling, og mulig ogsaa at anstille nogle Betragtninger med Hensyn til dens Fremtid.

Der er ovenfor sagt, at Oprettelsen af Skolen i København eller rettere dens Forgænger, »det tekniske Institut«, væsentlig skyldes en enkelt Mand. Denne var Snedkermesteren, senere Krigsraad Johannes Lasenius Kramp, tillige Stifter af Snedkeres Tegneforening (1837) og Haandværkerforeningen i København (1840). Men det vilde være underligt, om han ikke skulde have haft Forgængere, og om der ikke var gjort forskellige Tilløb, før den nye Skole kunde træde frem, rede til at tage Opgaven op og kraftig nok til under fortsat Udvikling at føre den frem gennem Tiderne. Der findes da ogsaa flere saadanne Begyndelser, og et Par enkelte af dem har endog formaet at fortsætte deres Tilværelse i nu snart 100 Aar.

Blandt Tilløbene kan nævnes et Forsøg, som den juridiske Professor Martin Hübner med Understøttelse af den ældre Grev Bernstorff gjorde paa at importere en Efterligning af det londonske Society of Arts og dets Virksomhed for Industrien her i Landet. Frederik den Femte underskrev den 15de Marts 1765 paa Fredensborg en kgl. Ordre til Sagens Fremme, men da Kongen døde kort efter, gik Planen istykker. Ogsaa det følgende Forsøg skyldtes Impulser fra England. Normanden Ulrik Green, der baade var juridisk og theologisk Kandidat, og som

havde været Klokker og Skolelærer ved Næs Jernværk, kom i 1760 til London og færdedes der meget i Haandværkerkredse. Efter sin Hjemkomst til København holdt han i Tidsrummet fra Januar 1765 til Sommeren 1766 i en Sal i det nuværende »Brødrene Petersens Jomfrukloster« paa Amagertorv en Række »fysiske Diskurser« for en talrig Forsamling, væsentlig bestaaende af Haandværksmestre. Det er betegnende for Tiden, at engang nogle Studenter brød ind og forstyrrede Forelæsningen; »thi Ulærde burde ikke høre saadanne Ting, som alene skulde være for Studerende«. Fire unge Lavsmestre blev derfor satte til at holde Vagt ved Døren, saa at Ingen kom ind uden Billet. Senere »kom en mere beskyttet Mand«, Dr. Erichsen fra Bergen, der ogsaa havde faaet sin Paavirkning i denne Sag fra England, Green i Vejen og fik det Dobbelt af den Understøttelse, Green havde faaet, for at fortsætte Foredragene. Da Erichsen døde 1767, forsøgte Green at fortsætte Foretagendet endog uden Understøttelse, og der meldte sig adskillige Tilhørere, mest Købmænd, til hans Forelæsninger, men da disse begyndte, »bleve de uenige om Rang og Sæde«, og i den derved opstaaede Strid gik Foretagendet under.

Et vigtigt Skridt gjordes fra Statens Side, da Reglementet for Kunstakademiet i København af 21de Juni 1771 paabød, at: »Paa det at den gode Smag og de rigtige Grundsætninger i Tegning ikke alene iblandt Kunstnerne, men endog iblandt Haandværkerne som udkræve Kundskab i Tegning, kunde vorde udbredet, ville vi, at alle i vor kongelige Residentsstad værende Professionister og Haandværkere, som ikke kunne undvære Tegn-

ing, skulle tilholde deres Lærlinge flittigen at besøge Akademiet*. Det er dette Paabud, der i en væsentlig Henseende har paatrykt vor Haandværkerundervisning dens Præg; thi det slog Tegneundervisningen fast som det væsentlige Grundlag for denne og gav den den dominerende, til Tider næsten eneraadende Plads, som den fik ogsaa i de tekniske Skoler. Men disse have forøvrigt ærligt og redeligt givet tilbage, hvad de saaledes i sin Tid modtog; thi det er atter deres Fortjeneste, at Tegning i Tiden ved 1850 blev indført som Undervisningsfag i Københavns offentlige Skoler.

Den Haandværkerundervisning, der saaledes under Struensee var bleven henlagt til Kunstakademiet, bestod ved dette lige til Begyndelsen af Halvtredserne. I 1851 blev den delvis og faa Aar senere fuldstændig overdraget til det i 1843 oprettede tekniske Institut, som dermed begyndte den absorberende Indflydelse paa næsten al anden Haandværkerundervisning i Hovedstaden, det senere har udøvet.

Imidlertid blev man ikke staaende ved, hvad Kunstakademiet bød Haandværkerne af Undervisning. Dertil var Tiden alt for optaget af Planer til det hele Samfunds Gavn og Udvikling. Da de fra Frankrig udgaaede fysiokratiske Ideer vakte Sansen for Foranstaltninger til Agerbrugets Fremme, udvidedes hurtigt de økonomiske Interesser til ogsaa at omfatte de andre Samfundsklasser. En økonomisk Literatur begyndte at opstaa i Danmark, og der stiftedes Selskab paa Selskab med store og patriotiske Formaal. Men disse blandede Opgaverne paa den mest forvirrende Maade mellem hinanden, idet man gik ud fra, »at den enkelte Borger var et Led i Samfundet, og at man

ved at gøre sig selv til en god og nyttig Borger gavnede hele Staten«. Industriens Fremme og i Forbindelse dermed Haandværkernes Undervisning og Uddannelse var derfor som oftest et Led i disse Selskabers heterogene Program. Der er sagt, at det var, som om »en patriotisk Rus« havde grebet Befolkningen, og først efterhaanden som Rusen fortog sig, og man blev klar over, hvad man vilde, lykkedes det nogle af disse Selskaber at redde et enkelt af deres Formaal ud af Virvaret og at realisere det.

Efter hvad der her er sagt, vil det ikke forundre, at det kgl. Landhusholdningsselskab først efterhaanden udviklede sig af det i 1768 foreslaaede »danske patriotiske Præmieselskab«. Skikkelse af Landhusholdningsselskab antog det først Aaret efter paa Christian den Syvendes Fødselsdag, den 29de Januar 1769. Men selv da havde det endnu Haandværk og Industri paa sit Program, og det udsatte i 1770 en Præmie for den bedste Afhandling om Tegnekunstens Udbredelse til Købstæderne. Først lidt efter lidt blev Agerbrugets Fremme den udelukkende Opgave for Selskabet, og Enhver ved, hvad det har udrettet for denne.

Men der er mange flere Exempler. Der er »Selskabet for Borgerdyd«, stiftet den 15de April 1785 med det Formaal at virke imod »Yppighed og Overdaads farlige Tilvæxt i Staten«. Men derfor vilde det ligefuldt virke for Haandværkernes Undervisning ved at lade holde Forelæsninger i Lighed med Greens og ved at oprette en Tegneskole for Medlemmernes Børn. Selskabets Hovedformaal blev imidlertid den endnu bestaaende Borgerdydskole, som blev oprettet den 1ste Maj 1787. Men allerede forinden havde der

af dette Selskab udviklet sig et »Selskab for Efterslægten«, med den ogsaa i Nutiden saa populære Opgave at arbejde for »Middelstanden«. Ogsaa dette Selskab vilde virke ved Forelæsninger i Greens Manér, og ogsaa det endte med en Skole, væsentlig beregnet paa vordende Handlende og Haandværkere, den endnu bestaaende Efterslægtsselskabets Skole, oprettet den 3die Januar 1787.

Og endelig bør ikke forglemmes det i 1793 oprettede »Selskab for den gode Flid og Opførsel«, der gav Præmier til Eleverne i det bekendte Schouboeske Institut. Det blev i 1795 til »Selskabet for Ungdommens Forædling« og i 1798 til »Selskabet til unge Haandværkeres Dannelse«. Man skulde tro, at Selskabet nu endelig maatte have fundet en Specialopgave, som det kunde realisere, men Tiden maa dog ikke have været rigtig moden. Af alle dets mange Planer kom der ikke noget rigtig ud, og først senere paatog en enkelt praktisk Mand sig ved egne Midler og paa et begrænset Omraade at realisere Tankerne.

Thi Tanken om en Undervisning for Haandværkere laa, som man vil have set, i Luften. Den, der først fik Noget ud af den, var Præsten ved Frederikstyske Kirke paa Kristianshavn N. H. Massmann. Det er ham, som N. C. L. Abrahams, der kom i hans Hus, omtaler i sine Erindringer som »nu allerede en gammel og temmelig vrøvlagtig Mand, om hvem man mente, at han søgte mere end tilbørlig Aandsoplivelse i Flasken«. Hans Hustru, »en højst elskværdig Kone«, var en Datter af Gehejmeraad von Essen, og Weyse sagde derfor engang, da Massmann var død:

»Die Frau Massmann ist eine geborne von Essen og ihr seliger Mann ist ein gestorbener von Trinken«.

Men Massmann har indlagt sig virkelig Fortjeneste ved sin Oprettelse af de Massmannske Søndagsskoler. Paavirkningen var hidtil kommen dels fra England, dels fra Frankrig. Nu kom den fra Tyskland. Han oprettede sine Søndagsskoler efter Forbilleder væsentlig fra Nordtyskland, og Omstændighederne kom ham tilhjulps. Hans Indbydelse udgik den 21de Marts 1800 netop samme Dag som en vigtig Forordning til Lavs-væsenets Reform og Haandværkerstandens Forædling saa Lyset. Den 4de Maj 1800 blev den første Skole aabnet. Dens Undervisningsfag vare kun Skrivning og Regning, ikke Tegning, og den blev benyttet, ikke blot af Lærlinge, men ogsaa af Mestres og Svendes. I Aaret 1801—02 undervistes der 11 Mestres, 53 Svende og 311 Lærlinge samt 11 Ikke-Haandværkere. Og det varede ikke længe, saa udvidedes Undervisningen; i 1801 optoges Sang, i 1802 Tegning, nogle Aar senere Geografi og Danmarkshistorie, men den egentlige Søndags-Tegneskole kom først i 1811, væsentlig ved det Reiersenske Fonds Indflydelse og ikke uden Modstand.

De Massmannske Søndagsskoler betegne det første Skridt i Retning af en organiseret Haandværkerundervisning. Begyndelsen maatte gøres med Søndagsundervisning; først senere kunde man naa til det næste Stadium: en daglig Aftenundervisning, og fra denne igjen til Dagskoler. De Massmannske Søndagsskoler have derfor gjort deres store Nytte. Et andet Spørgsmaal er, om de vedblivende gøre dette. De Tal,

hvormed de møde ved deres Aarsfester, bevise ikke noget i saa Hensende.

Der gik derefter det meste af et halvt Aarhundrede, før det lykkedes at tage et nyt og afgørende Skridt fremad paa Haandværkerundervisningens Omraade. Selvfølgelig manglede det heller ikke i dette Tidsrum paa Tiløb. Lad os i al Korthed minde om nogle af disse.

Først kan da noteres, at de Massmannske Søndagskoler, ogsaa fik Betydning for Provinserne. I Aalborg oprettede Pastor A. P. Meden en Søndagsskole i 1804; i Randers skabte Præsten P. I. Kruse en saadan i 1805, i Næstved tog Organist F. H. Stribolt Initiativet til en lignende Skole i 1810. Disse Aflæggere fornægte allesammen ikke den gejstlige Oprindelse, og betegnende er det, at ligesom de københavnske Skolers aarlige Præmieuddeling havde et kirkeligt Præg og holdtes, først i Massmanns egen Kirke paa Kristianshavn, nu i Frue Kirke, saaledes holdt Biskoppen over Aalborg Stift Tale ved Præmieuddelingerne i Aalborg Søndagsskole.

Den saaledes paabegyndte Bevægelse blev imidlertid pludselig standset. Englændernes Overfald 1807 til 1814 fremkaldte en Harme, der bl. A. giver sig Luft i Oprettelsen af patriotiske Selskaber, som særlig kaare sig den indenlandske Industri til Kælebarn. »Selskabet for indenlandsk Kunstflid«, oprettet 1808, er et fuldblods Udtryk herfor. Det er naturligt, at man ogsaa herunder tænker paa Haandværkerundervisningen, men Tiden er for fattig til for Alvor at kunne gøre noget for denne. Først da det forarmede Samfund igen begynder at komme til Kræfter, og

man opgiver den patriotiske Industri, tages der i Provinserne fat, hvor man slap. Det er atter Søndagskolen, der oprettes, men der er en Forskel paa før og nu. Det er nu ikke blot Gejstligheden, men ogsaa Mænd af Borgerstanden, ja, endog Haandværkere, der tage sig af denne Sag. Major og Landinspektør Henning Pedersen oprettede i 1825 en Skole med Undervisning i geometrisk Tegning og Frihaandstegning i Rønne og i 1830 Søndags-Tegneskoler i Slagelse og Roskilde. I 1828 oprettede Pastor U. F. Rosing Søndagsskolen i Horsens, men den samme Aar oprettede »Prins Frederik Ferdinands Søndags-Tegneskole i Aarhus« skyldes Byens Borgmester, Justitsraad Fleischer, der søgte Bistand hos to af Byens Snedkermestre F. Bech og C. Jensen. Det er kendeligt, at man nærmer sig det Tidspunkt, da en Mand, der selv er udgaaet fra Haaadværkerstanden, skal oprette den egentlige Undervisningsanstalt for denne Stand. Og da det sker i København, tager han ogsaa Provinserne med. Næsten alle de omtalte Søndagsskoler i Købstæderne gik efterhanden over til eller afløstes af »tekniske Skoler«.

Men forinden man kom saa langt, havde allerede en anden Haandværker oprettet en Undervisningsanstalt for et begrænset Fagomraade. Manden var Kobbersmed Jørgen Conradt, hans Skole det den 11te Marts 1807 oprettede, endnu bestaaende »Institut for Metalarbejdere« — Danmarks første Fagskole, endnu længe forinden man kendte selve Ordet. Conradt havde faaet sin Uddannelse i England, og det var vel dels Paavirkningen derfra, dels hans Forbindelse med det ovennævnte Selskab til unge Haand-

værkeres Daafnelse, der gav ham Ideen til Instituttets Oprettelse. Det Reiersenske Fond traadte ogsaa her til med Pengehjælp, og Conradt blev selv Institutets første Bestyrer. Senere, i 1833 blev Institutet sat i Forbindelse med den polytekniske Lærestalts Værksteder, men ogsaa det er nu — fra 1859 — gaaet over til det tekniske Institut, ingenlunde uden Modstand i Begyndelsen fra dettes Side. Conradt var vistnok en dygtig Fagmand, hvis det er rigtigt, at den store, ornamenterede Kobberkedel, Institutet ejer, er udført af ham. Maaſke kan her tilføjes ogsaa en lille Anekdote om ham. Han var ligesom sin Samtidige, den for sine højtstemte Sange om Konge, Fædreland og Borgervæbning saa bekendte Garbrecht, en ivrig Officer i det sidstnævnte Korps's Tjeneste. En Dag kommanderer han paa Fælleden og ser da, at første Geled ikke staaer i en lige Linie. Hr. Kaptejn — raaber Conradt — ret Bulen ind!

Tidspunktet rykker efterhaanden nærmere, da en virkelig Haandværkerundervisning kunde tage sin Begyndelse. Et Forsøg paa at tilvejebringe en saadan blev gjort af Professor Ursin, en Mand, som har Krav paa, at hans Navn ikke glemmes i denne Sags Historie. Men hans Bestræbelser fik et andet Udfald, end de tilsigtede; de førte til Oprettelsen af den polytekniske Lærestalt den 27de Januar 1829. Det ligesom laa i Sagens Natur, at det blev en Haandværker, der skulde løse Opgaven, men den, der gjorde dette, var unægtelig en Haandværker, der var adskilligt forud for de fleste af sine Fagfæller. Det var den ovennævnte Snedkermester Johannes Lasenius Kramp. Han begyndte dog ikke strax paa Løsningen af selve

den store Opgave at tilvejebringe en fuldstændig Haandværkerskole. Han nøjedes til en Begyndelse med at virke for sine egne Fagfæller, og den 18de September 1837 oprettede han med Bistand af sine Kolleger »Foreningen af Snedkere til Kundskabers Fremme i Professionens Theori«. Hvad der var Meningen med denne lange Titel, vil ses af den følgende Indbydelse, som han udsendte. Den er det første Program for hans fremtidige Virken*).

„Det er oftere faldet mig ind, at der ved en Forening af en Del af Lavets Mestre, som føle Interesse for deres Stilling, vilde kunne virkes meget til Gavn saavel for den enkelte Mester i Særdeleshed som for hele Lavet i Almindelighed. Under dette Begreb af Gavn mener jeg fornemmelig at virke til vore Svendes og Lærlinges bedre Dannelse i Professionens Theori, ligesom ogsaa at forskaffe os selv Efterretning om de nyere Opfindelser, Modeller og forandrede Arbejder fra alle Steder i Udlandet, der særegent er hver Snedker til Nytte.

Det er ethvert Menneskes Pligt, i hvilket Fag han end er sat, at søge at opnaa den mest mulige Fuldkommenhed i samme. Denne Pligt hviler altsaa ogsaa paa os, og vor Individualitet, som Snedkere betragtet, har sit Særkende deri, at vi følge vor Tid. Dette

*) I mit Skrift »Snedkeres Tegneforening af 1837«, som Foreningen udgav i Anledning af sit 50aarige Jubilæum, har jeg udførlig skildret denne Skoles Forgængere, saavel som dens egen, i den danske Haandværkerundervisning saa betydningsfulde Rolle. Skriftet »Haandværkerforeningen i København 1840—1890« giver derhos Oplysninger om denne, ogsaa af Lasenius Kramp stiftede Forening og dens Forhold til »det tekniske Institut«.

Formaal opnaaes bedst ved en Forening af kundskabselskende Mænd. Danmark og især København ejer dygtige og duelige Snedkere, og, endskønt vi engang stode Udlandets Snedkere ved Side, kan jeg dog ikke dele Mening med dem, der endnu, endogsaa fra Smagens Side, dristigt vil sætte os i Rang med hine, men troer meget mere at turde bemærke, at vi slide paa en gammel Hæder, der stærkt trænger til at restaureres.

Skulde dette altsaa være vort Værk, giver jeg mig den Ære at indbyde de af mine Herrer Medmestre, der skænke mit Forslag Bifald, at indtræde i en Forening, hvis Øjemed skulde være ovenstaaende.

Til Samlingssted for vore Forhandlinger mener jeg Intet vilde være til Hinder for at benytte Amtssalen paa Lavshuset.

De første Genstande for vor Virksomhed mener jeg kunde være: a) Anskaffelse af tekniske Skrifter, vort Fag vedkommende; b) ligeledes af Møbel-Ornament- og Dekorationstegninger, hvoraf Udlandet især frembyder en Mængde, alt til Udlaan og Afbenyttelse for ethvert af Selskabets Medlemmer efter Tur. Til at bestride Udgifterne ved disse Værkers Anskaffelse maatte ethvert Medlem erlægge et Kontingent, der dog efter min Formening ikke burde overstige 2 Mk. maanedlig.

At vi senere maaske ved Udgivelsen af nyttige Tegninger eller Værker ville søge at bringe vor Kasse Indtægt og dermed atter virke, er en Opgave, vort Selskabs arbejdsdygtige Virksomhed maa søge at løse i den kommende Tid og derved at opnaa et foresat Maal af vor Bestemmelse.

Det videre herom Betræffende mener jeg det bedst at foredrage i vort første Møde, der senere vil vorde tilkendegivet.

De Flere, jeg har talt med, denne Sag betræffende, har fundet Ideen god og værdig til Udførelse, og til disse Herrer tillader jeg mig ogsaa først at sende nærværende Liste, venskabeligst anmodende dem om snarest at tegne sig som Deltagere.«

Intet af de i dette Program nævnte Formaal blev dog Foreningens Hovedopgave. Det blev den Tegneskole, hvis Oprettelse paa Kramps Forslag bestemtes den 20de November 1838, og som aabnedes den 12te December s. A. med 17 Elever. Den og Udgivelsen af Forbilleder for Snedkere vare Foreningens vigtigste Midler til »Kundskabers Fremme i Professionens Theori«, en besværlig Titel, som i 1870 forandredes til »Snedkeres Tegneforening af 1837«. Ved Jubilæet i 1887 blev selve Skolen overdraget til det tekniske Selskab, og dermed var Foreningen egentlig dødsdømt. I Januar 1891 blev den ophævet.

Hurtigt gik nu Udviklingen for sig. I 1838 oprettedes »Industriforeningen i København«, og en af de første Opgaver, den satte sig, var Tilvejebringelsen af en stor Haandværkerskole. I 1840 aabnedes ved dens Medvirkning en saadan, hvis Opgave skulde være at forberede Eleverne til Haandværkslæren. I 1847 afbrød Foreningen imidlertid sin Forbindelse med denne Skole. Industriforeningen slap derfor ikke Skolesagen; den har gentagne Gange haft en fremtrædende Plads paa dens Program, og da Handling vejer mere end Ord, kan det strax tilføjes, at Industriforeningen siden

1876 har ydet et klækkeligt Tilskud til den nu bestaaende Skole.

Imidlertid var der ogsaa taget fat fra anden Side. Den 20de November 1840 oprettedes, væsentlig ved Lasenius Kramps' Initiativ, »Haandværkerforeningen i København«, navnlig som en Modvægt til Industriforeningen. Kampen om Lavsvæsenet, der førte til Næringsloven af 27de December 1859, var i fuld Gang. Industriforeningens Virksomhed gik fornemmelig i Retning af Næringsfrihed. Haandværkerforeningen paatog sig at forsvare de konservative Interesser. Den tabte Slaget, ikke uden egen Skyld, men ved Siden af sin ivrige Deltagelse i Kampen fik den ogsaa Lejlighed til at udfolde en praktisk Virksomhed til Gavn for Haandværkerstanden.

Til denne maa regnes det af Kramp foreslaaede tekniske Institut. Det var for ham en Fortsættelse af den med »Snedkeres Tegneforening« paabegyndte Virksomhed, men det var tillige for ham et Supplement til Haandværkerforeningen og dens Opgaver. Han henvendte sig derfor ogsaa først med sit Forslag om Institutets Oprettelse til denne Forening. Egentlig var Forslaget dobbelt. Han ønskede nemlig, at Foreningen skulde oprette en Realskole for Sønner af Haandværksmestre i København og endvidere et teknisk Institut, hvormed mentes en Haandværkerskole. Den første Tanke fandt Sympathi, men dens Realisation blev udsat — til evige Tider. Den anden Tanke vandt ogsaa Tilslutning, men Haandværkerforeningen følte sig dog ikke rigtig tiltalt af Bestemmelsen om, at »det tekniske Institut« vel skulde være dens Barn, men tillige skulde have sin egen Formynder i en selv-

stændig Bestyrelse. Den 11te August 1843 fremsatte Kramp Hovedtrækkene i sin Plan for Foreningens Bestyrelse. Forelæsninger i Mathematik, Teknologi og Fysik skulde afholdes ved Siden af Tegneundervisningen, og et Bibliothek skulde anskaffes til Brug for Eleverne. »En saadan Anstalt — siger Kramp — vel bestyret, vilde hverken savne Yndest eller Frekvens«. Bestyrelsen i Haandværkerforeningen ytrede sig vel »fordelagtig« om Forslaget, lovede ogsaa at støtte Skolen, men saa helst, at denne oprettedes uafhængig af Foreningen. Kramp lod sig ikke dette sige to Gange. Den 24de August, altsaa kun 13 Dage senere, stiftede han paa Basis af foreløbige Love, og med en foreløbig Bestyrelse — ganske som han i sin Tid havde gjort ved Haandværkerforeningen — »det tekniske Selskab«, der fik sine endelige Love den 18de September. Denne Dag har derfor altid været regnet for Stiftelsesdagen. Den 6te November s. A. blev Skolen aabnet i tre Værelser paa anden Sal i Bagernes Lavshus i Læderstræde, hvor ogsaa Haandværkerforeningen i mange Aar havde Lokaler. Bygningen erhvervedes senere af Skolen, som blev der, til den i 1881 fik sin nuværende Bygning.

Hvad Instituttet tilsigtede, har Kramp selv nærmere udviklet i de Ord, hvormed han ledsagede dets første Aarsberetning. »Et Folks materielle Velvære — siger han — staaer i vor Tidsalder i en uadskillelig Forbindelse med de industrielle Kræfters Fremvæxt og Blomstring, men skal dette opnaaes, da er det ogsaa uomgængeligt nødvendigt, at man kommer til en ret levende Erkendelse om Midlerne dertil og disses rigtige Anvendelse. — Et Lands Industrifrembringelser

kunne kun skride fremad, naar de Videnskaber, der fremme Haandværksdrifts højere Tarv, stedse udbredes mere og mere, og meddeles de Industrielle med fornøden Grundighed efter Enhvers Tarv. — Man finder derfor ogsaa overalt, hvor Kultur og Industri gaa Haand i Haand, hensigtssvarende Indretninger grundlagte, der bidrage til Kunstflidens og Næringsbrugenes Forædling ved at lade Kunsten og Videnskaben udøve deres store og omfattende Indflydelse paa den industrielle unge Mand selv. Disse Anstalter ere naturligvis paa de forskellige Steder indrettede efter de forskellige og nødvendige Forhold, men dog for største Delen ordnede efter eet Hovedprincip, nemlig med speciel Undervisning for forskellige Haandværk.

Saadanne rigtigt ordnede Specialskoler danne grundigt underviste Elever og forebygge al overfladisk Dannelse derved, at Undervisningen i hvert enkelt Fag fortrinligen bliver ledet saaledes, at den bringer den vedkommende Haandtering mest Nytte.

Ved Hjælp af de her opnaaede Kundskaber bliver Ynglingen i Tiden dobbelt nyttig for sin Kreds. Den videnskabelige Indsigt fremskaffer Forbedringer og Opfindelser, lærer at anvende hidtil ubenyttede Kræfter osv.; ja, selv den mindre begavede Arbejder erholder ved denne specielt paa hans Fag beregnede Lærdom uendelig større Lethed i Udøvelsen af sit Næringsbrug, og omvendt maa derfor Mangel paa at kunne erhverve disse Kundskaber paa en let tilgængelig Maade virke til største Skade for et Lands Fremgang i Kunstflid og Velstand.«

Ingen af de da bestaaende Undervisningsanstalter tilfredsstillede Kramps Fordringer, hverken Kunst-

akademiet, den polytekniske Lærestalt, Institutet for Metalarbejdere eller Søndagsskolerne. Det, han tilsigtede, var »en saadan praktisk-theoretisk Undervisning, der ligesaa meget beskæftigede sig med det konstruktive som med at bibringe Sans og Smag for skønne Former, og navnlig lod sig det være magtpaaliggende at drage Omsorg for baade mere og mindre komplicerede Fag«. Dette Program, yderligere udviklet gennem Virksomheden, blev for en lang Tid bestemmende for Institutet. Arbejdsmarken var stor nok, thi Kramp oplyste, at alene i Hovedstaden fandtes der »omtrent 8000 Individuer af de industrielle Klasser«, som havde Tegning og matematiske Discipliner behov.

Til at realisere Planen behøvedes der imidlertid Penge, og atter møde vi her i første Række det Reiersenske Fond, der øjeblikkelig gav 300 Rdl. en Gang for alle og desuden et aarligt Bidrag, ligesom det ogsaa senere, naar extraordinær Hjælp behøvedes, altid var redebont. Kongen gav 300 Rdl. fra Industrifondet, den første Begyndelse til det senere Statstilskud. Classenske Fideikommis, Haandværkerforeningen, Blikkenslager- og Drejerlavet samt »Medborgerne af forskellige Stænder«, alle hjalp de til efter Evne. Men endnu en væsentlig Støtte fik Kramp. Han fik i G. F. Hetsch den Mand, der saa at sige blev Institutets aandelige Formynder, og som paatrykte dets Tegneundervisning sit Præg for lange Tider. Hetsch blev strax valgt til »Undervisningsdirektør!« Anerkendelsen af Hetsch's Indflydelse udtales jævnlig i Aarsberetningerne, og de Mindeord, som fra Institutets Side lyde ved hans Død i 1864, slaa fast, hvad han var for det som for den danske Industri i det Hele,

idet der siges, at de ere nedskrevne i »Taknemmelighed mod den Afdøde, der var en Lærer for os Alle«.

Der meldte sig strax det første Aar ca. 400 Elever, hvoraf et overvejende Antal (131) fra Kramps eget Fag, Snedkeriet. Selskabets Formand blev Theatermaler, Professor Troels Lund, Kramp selv blev Inspektør, og til Lærere fik det Mænd som den senere Tømmermester H. H. Kayser, da cand. polyt., og «Artist», senere Professor og Bygningsinspektør L. A. Winstrup. Undervisningen omfattede de forberedende Arter Tegning samt, hvad vi nu kalde Fagtegning for en stor Mængde Haandværk; der blev holdt Forelæsninger over Mathematik og Urmagerfaget, og endvidere gaves der »Tegning for Ukonfirmerede, som ere bestemte for et Haandværk«, og for Svende og Lærlinge af alle Haandværk. Denne Undervisning fandt hovedsagelig Sted om Aftenen og om Søndagen og væsentlig kun i Vinterhalvaaret. I begge disse Punkter blev den et Forbillede for Landets øvrige tekniske Undervisning, og saavel Skolen i København som Provinsskolerne have stadig stort Besvær med at komme bort fra Ferien i Sommerhalvaaret. Endelig kan bemærkes, at man strax indførte en aarlig Udstilling af Elevarbejder, og dertil føjedes kort efter en Bedømmelse af disse med Præmieuddeling. Ogsaa begge disse Foranstaltninger ere blevne Exempler for Landets andre tekniske Skoler.

Tilsyneladende gik det let at faa Skolen startet, men den havde i Virkeligheden adskillige Fødselsveer. Ligesom ved Kramps andre Foretagender begyndte Vanskelighederne ogsaa her, da man fra de provisoriske Tilstande skulde gaa over til en fast Ordning.

Der blev i September 1844 nedsat en Lovkomite — i hvilken Mænd som D. G. Monrad og Tage Algreen-Ussing havde Sæde — for at udjævne de ved Diskussionen om Lovene opstaaede Dissenser, og da dette ikke opnaaedes, nødtes man til at lade de provisoriske Love gælde til Udgangen af August 1845. Ifølge disse var det Selskabets Formaal: »ved de Midler, som staa til dets Raadighed, at virke til theoretiske tekniske Kundskabers Udbredelse«.

Der var en god Væxt i det nye Foretagende. Stadigt gik det fremad, læggende Undervisningsfag til Undervisningsfag — i 1851 overtoges Kunstakademiets Haandværkerundervisning —, forøgende Lærernes Antal og med et Elevantal, der i de første 16 Aar holdt sig mellem 4—500. Et Samarbejde med Provinserne blev paabegyndt og ligeledes stadig udvidet. Skolen fik »Filiale« i Køge og Aalborg, støttede Provinskolerne med Fortegninger og Apparater, ligesom Kramp senere med Understøttelse af det Reiersenske Fond foretog aarlige Rejser til Provinsskolerne. I 1850 købtes Gaarden i Læderstræde for 21000 Rdl., dels ved Tegning af Aktier à 25 Rdl. — hvilket dog kun indbragte 2,650 Rdl. — dels »ved Medborgeres Hjælp«. Regeringsbidraget voxede efterhaanden til 500 Rdl. aarlig. En væsentlig Forandring indtraadte først ved den før omtalte Henlæggelse af »Institutet for Metalarbejdere« under Skolen, thi den blev Anledning til, at Statsmyndighederne fik Indflydelse paa Ledelsen af de forenede Anstalter. Der blev i den Anledning nedsat en Komité i 1856, men først i 1858 blev man enig om de Forandringer, der skulde foretages. Statstilskudet voxede da til 2000 Rdl. aarlig, og de nye

Love, der blev vedtagne den 10de og 14de Marts 1859, fastslog — samtidig med, at de gav Undervisningen en fyldigere Form — Selskabets fremtidige Bestyrelsesmaade. Der blev et af Medlemmerne valgt Repræsentantskab, og Skolen fik en Bestyrelse, bestaaende af 3 Medlemmer valgte af dette Repræsentantskab og 2 valgte af Regeringen. Inspektøren kom til at sortere under denne Bestyrelse, idet han blev dens Medhjælper, Sekretær og Bogholder.

Paa det nye Grundlag fortsattes derpaa Virksomheden under stadig Fremgang. Undervisningen modificeredes og udvidedes, navnlig det sidste. Der oprettedes stadig nye Klasser, der indførtes Dagklasser for Bygningshaandværkere og vordende Arkitekter, og Undervisningstimernes Antal forøgedes idelig. Hele Undervisningen vandt efterhaanden i Fylde. Udvidelserne skyldtes i væsentlig Grad den hurtige Stigen af Elevantallet. I Midten af Treserne var dette 600, i Begyndelsen af Halvfjerdserne naaede det 800. Forbindelsen med Provinsskolerne udvidedes; der afgaves nu ogsaa Bedømmelser af dissers Arbejder. Men paa to Omraader blev man stoppet. Tilskudet fra Staten forøgedes ikke, og en yderligere Udvidelse af Lokalerne blev tilsidst ugørlig. Institutet klagede over sin økonomiske Stilling; hver Elev betalte i Gennemsnit kun lidt over en Tredjedel af, hvad hans Undervisning kostede. Der blev derfor, da Skolen, som hidtil havde sorteret under Kultusministeriet, gik over til Indenrigsministeriet, gjort et Forsøg paa at skaffe den et større Statstilskud. Paa Finanslovsforslaget 1870—71 var Tilskudet sat op til 3000 Rdl., men Rigsdagen nægtede dette. Hvad Lokalerne angik, klagedes der allerede i

den første Aarsberetning over »det indskrænkede Lokale«. Og med det forøgede Elevantal og de stadige Udvidelser blev det værre og værre med Pladsen. Man ombyggede, tog Kælderen med til Hjælp — til »Instituttet for Metalarbejdere« — og opsagde Haandværkerforeningen, som havde lejet anden Sal. Men Intet forslog. Allerede i Treserne indsaa man, at der maatte skaffes en ny Bygning. Den kom imidlertid først langt senere, og forud for den gik der en betydningsfuld Reform af Skolens Virksomhed.

Der var nemlig efterhaanden opstaaet en Opposition mod det tekniske Instituts Undervisning. Denne havde Tegning til sit Grundlag og henviste paa dette Omraade til Hetsch, hvis Virksomhed gik ud paa »gennem en forstandig Tegneundervisning at forædle den danske Haandværkers Smag og udvikle hans Sans for hensigtssvarende og skønne Former«. Ved Siden heraf havde Skolen dog ogsaa den Opgave at lære Eleverne »at beregne og konstruere«. Interessant er det, at da Hetsch var død, fik Skolen i C. G. Hummel, den praktisk uddannede Mekaniker og senere Direktør for den polytekniske Lærestalt, den Mand, hvem Varetagelsen af den sidstnævnte Side af dens Virksomhed særlig laa paa Hjerte. Med Rette er der for ogsaa Hetsch's og Hummels Buster opstillede som Pendanter i Skolen.

Og endelig havde Skolen til Opgave »saavidt Midler og Plads tillade det« at aabne Adgang til Erhvervelse af andre Kundskaber, som kunne have praktisk Anvendelse for Eleverne i nuværende eller fremtidig Virksomhed, saasom Landmaaling og Nivellering, Bogføring og (fra 1871) ogsaa Dansk og Retskrivning.

Selskabet hævdede selv, at Alt dette laa i dets oprindelige Plan. »Undervisningen i det tekniske Institut har egentlig altid været givet efter samme Plan, men denne er i Aarenes Løb udfyldt i Enkelthederne og afrundet i det Hele ved Elevantallets Stigen, ved Klassernes Forøgelse og ved den derved muliggjorte fuldstændigere Ordning af Eleverne af disse«. Ganske rigtig er denne Paastand dog ikke; Dansk og Retskrivning vare f. Ex. Fag, der vare paanødte Institutet udefra. Noget Nyt var nemlig ifærd med at trænge sig frem.

Tiden før Næringslovens Ikrafttræden i 1862 havde bragt Institutet stadig Tilvæxt af Elever og en fyldigere Udvikling i det Hele taget. Der kom Liv i den tekniske Undervisning, og det mærkedes ogsaa paa flere Maader. Først og fremmest ved Udviklingen i Provinserne. I Slutningen af Fyrreerne begyndte Landets Haandværkerstand at blive greben af Bevægelsen i Anledning af Næringsreformen. Der dannedes efter den københavnske Haandværkerforenings Exempel lignende Foreninger rundt om i Provinserne, og de lokale Frugter af disse vare dels Friboliger for gamle Haandværkere, dels tekniske Skoler. Man gik ved disse sidste efter Exemplet fra København. I 1847 var der oprettet 9 Provinsskoler; saa fulgte der en død Periode indtil 1853, men derpaa kom der ogsaa Fart i Tingene, og som Regel saa et Par Skoler Lyset hvert Aar indtil efter 1859, da Skolernes Antal voxer med tre, fire Stykker aarlig, maaske med Undtagelse af et enkelt magert Aar. Det er øjensynligt, at den Bevægelse, som gik gennem Haandværkerstanden dengang, satte Frugt. Enkelte Skoler blev oprettede af en lille Kreds af Haandværkere, som f. Ex.

Skolen i Odense, der stiftedes 1849 af fem Haandværkere, eller den i Assens, som 1859 blev oprettet af nogle af Byens Haandværkere, eller ogsaa var det en enkelt energisk Haandværker, der fik en Skole i Gang, som Tilfældet var i Køge 1847. Ellers var det som Regel Haandværkerforeningerne, hvilke Skolerne skyldte deres Tilblivelse eller Udvikling. Men alligevel er Haandværkernes Fortjeneste af disse Skolers Tilblivelse ikke fuldt saa stor, som den er af Friboligernes. Disse sidste laa det Haandværkerne selv langt nærmere at tænke paa: de ere jo et Udslag af den gensidige Hjælpsomhedens Aand, der herskede i Lavene. For Skolernes Vedkommende vil man hyppigt finde, at det var Mænd udenfor Haandværkerstanden, men med Interesse for denne, der først havde Blikket aabent for Undervisningens Betydning og fik Skoler i Gang og ledede eller støttede disse. Hermed kan ogsaa jævnføres de stadige Klager, som navnlig i de første Aar lød fra det københavnske Institut over Haandværkernes Mangel paa Interesse for Sagen. Endnu i 1859 hedder det: »Hidtil synes der ikke at have været nogen stor Interesse for Institutet hos selve Haandværkerne og den industrielle Befolkning i Hovedstaden«. Dette Forhold har imidlertid i høj Grad forbedret sig, og til Haandværkerstandens Ære skal det siges, at der nu hos den er en stedse voxende Erkendelse af de tekniske Skolers Betydning.

De tekniske Skoler i Provinserne udviklede sig saa godtsom alle efter den københavnske Skoles Forbillede. Der var jo heller intet andet. De blev Aftenskoler med eller uden Søndagsskole; de begyndte med de samme Fag, som Institutet i København var

begyndt med, og efterhaanden som de voxede, gik denne deres Udvikling ogsaa for sig væsentlig paa samme Maade, som den københavnske Skoles var foregaaet. Men denne Udvikling var selvfølgelig meget langsommere. Det var under de allervanskeligste Forhold, at Skolerne i Provinserne i Begyndelsen maatte arbejde sig frem. Usle Lokaler, Besvær med at faa Lærerkræfter, økonomisk daarlige Forhold og endelig en Elevbestand, som mødte med endnu færre Forudsætninger end Hovedstadens. Undertiden maatte nogle af Skolerne standse, og først efter Aars Forløb blev Arbejdet genoptaget. Man maa beundre den Udholdenhed, hvormed man trods Alt dette kæmpede sig frem, og man kan kun glæde sig over de nu saa vidt forskellige Forhold, hvorunder de fleste af vore Provinsskoler ere komne til at arbejde.

Denne stærke Udvikling, ikke blot i København, men hele Landet over, forklarer maaske den Bevægelse, der nu opstod i Hovedstaden, som fik en afgørende Indflydelse paa Skolen der, og som i en lang Periode har haft Magten ikke blot der, men i hele Landet, indtil nu ogsaa dens Tid synes at være omme. Jo flere Elever man fik, desto stærkere mærkedes deres Mangel paa Forkundskaber. Der klagedes stadig herover, og over, at Institutet i København ikke søgte at raade Bod herpaa. Man sagde, at det kunde være godt nok med den omfattende Tegneundervisning, som det tekniske Institut havde gjort til sin raison d'être, men den havde faaet en altfor dominerende Plads, og der trængtes saavel til en Undervisning i de almindelige Skolefag saasom Dansk, Skrivning og Regning som til en udvidet og højeregaaende

Undervisning. Arkitekt, nuværende Professor V. Klein gjorde sig 1867 til Talsmand for disse Klager og fremsatte et Program for en virkelig Haandværkerhøjskole. Kunstdrejer J. G. Schwartz sluttede sig til ham og fik andre Mænd med. De førte først Forhandlinger med det tekniske Institut om at faa dettes Undervisning reformeret, men da dette ikke lykkedes, oprettede de »den nye Haandværkerskole«, der aabnedes den 1ste November 1868, altsaa 25 Aar efter det tekniske Institut. København havde nu to Haandværkerskoler.

»Den nye Haandværkerskole« fik Tilgang og naaede efterhaanden henved 400 Elever. Men det tekniske Institut gik derfor ikke tilbage; dets Elevantal vedblev tværtimod at voxe paa samme hurtige Maade som hidtil, og samtidig med — i Aaret 1874—75 — at den nye Skole naaede hen til de 400 Elever, havde Institutet over 1000 Elever. Altsaa ogsaa i dette Tilfælde viste det sig, at Konkurrence kan vække forøget Interesse for en Sag. Men ogsaa paa en anden Maade øvede den nye Skole Indflydelse paa den gamle. Denne erklærede, at den ikke vilde fravige det oprindelige Grundlag for dens Undervisning — men den gjorde det alligevel. Derfor blev Dansk og Regning m. m. efterhaanden optagne ogsaa i den som Undervisningsfag. I Praxis var det ialtfald blevet godkendt, at den tekniske Skole ogsaa maatte være en Fortsættelsesskole. I Provinserne fulgte man lejlighedsvis efter i dette Spor.

Forskellen mellem de to københavnske Skoler blev paa denne Maade mindre og mindre. Der maatte finde en Sammensmeltning Sted imellem dem, og den indtraadte ganske naturligt paa det Tidspunkt, da

Skolernes, særlig Institutets Undervisning antog et saadant Omfang, at nu maatte der gøres Alvor af at skaffe den baade andre Lokaler og rigeligere Penge-midler. Det blev den smukke nordiske Udstilling i København 1872, som fik den afgørende Indflydelse herpaa og derved har sat sig et varigere Minde end de fleste andre Udstillinger. Den gav Anledning til Sammensmeltningen og til den i Forbindelse dermed staaende Reform, hvorefter hele den moderne Udvikling ikke blot i København, men ogsaa i Provinserne er fremgaaet. For Haandværkerundervisningen begynder dermed et nyt Tidsafsnit.

Staten havde fra Begyndelsen støttet det tekniske Institut, men dens Tilskud holdt ikke Skridt med dettes Udvikling. Nu begyndte ovenikøbet ogsaa Provinsskolerne at banke paa dens Dør. I Begyndelsen blev denne imidlertid holdt fast lukket for dem. Først lidt efter lidt lykkedes det at faa den aabnet. Næringslovens Ikrafttræden i 1862 gav et alvorligt Stød til den. Man erkendte da, at man burde støtte Haandværkerne, og paa Finansloven for 1862—63 foranledigede Venstre en Bevilling af 8000 Kr. med det blandede Formaal at tjene »som Tilskud til Udstillinger eller til tekniske Skoler i de enkelte Købstæder paa den Betingelse, at Statskassens Tilskud til en Købstad ikke overskred det Bidrag, som den selv ydede til dette Formaal«. Dermed stod det fast, at den tekniske Undervisning hele Landet over var en Sag, der havde Krav paa Statens Støtte, og ud heraf have de stedse voxende Beløb, som denne Undervisning nu faar dels direkte og dels som Bidrag til Opførelsen af Skolebygninger, udviklet sig.

Men med Besvær. Fordelingen af de 8000 Kr. voldte Vanskeligheder. I det følgende Aar forlangte Regeringen ikke engang nogen Bevilling; den fik den alligevel, men hele Beløbet blev ikke uddelt. I flere Aar nøjedes man derefter med 4000 Kr. til »Udstillinger og tekniske Skoler i Provinserne«. Først efterhaanden som det gik Provinsskolerne ligesom de københavnske Skoler: at de ikke mere kunde klare sig, antog Statens Hjælp større og betydningsfuldere Former.

Lige til Finansaaret 1873—74 stod det tekniske Institut med sit aarlige Statsbidrag af 4000 Kr. Det nævnte Aar fik det 4,700 Kr., og samtidig fik den nye Haandværkerskole 400 Kr. Men Tilstanden i Institutets Lokaler var da utaalelig. Dermed var Tidspunktet for Fusionen kommet. Industriforeningen, der ikke blot havde haft Glæde og Ære, men ogsaa et godt pekuniært Udbytte af sin Udstilling, besluttede, at nu skulde det være Alvor med den Interesse, den altid havde haft for Haandværkernes Undervisning. Den vedtog at anvende endel af Overskudet fra Udstillingen til at faa den længe ønskede ideale, store Haandværkerskole oprettet. Hensigten var, at Udstillingsbygningen, Foreningens nuværende Hjem, skulde huse denne Skole. Med denne Plan for Øje havde man givet Bygningen dens permanente Karakter, som i sin Tid vakte saa megen Strid. Men man havde endnu videregaaende Planer. Tanken om en særlig Anstalt til Kunstindustriens Fremme, et Industrimuseum, kom da samtidig første Gang for Alvor frem, og ogsaa et saadant tænkte man sig i nær Sammenhæng med Skolen og Foreningen, omsluttet af Bygningens Mure. Man forstaaer altsaa, at Industriforeningen nu satte

Kraft ind paa at faa Haandværkerhøjskolen gjort til Alvor.

Allerede i September 1872 tilvejebragte den en Kommission, sammensat af Repræsentanter for alle de bestaaende Undervisningsanstalter. I Kommissionens Betænkning udtalte Kayser som Repræsentant for det tekniske Institut, at den tekniske Undervisning med al Anerkendelse af den skete Udvikling »ingenlunde er den, der behøves, og som vilde blive benyttet, naar den var tilstede«. Der var altsaa Stemning for Planen, og næppe havde Kommissionen i 1874 afgivet sin Betænkning, før Industriforeningen paa et Par Generalforsamlinger samme Aar erklærede sig villig til at give den paatænkte Industri- og Haandværker-skole »saa stor en Understøttelse, som dens Midler maatte tillade«. En forberedende Komité traadte derpaa sammen den 3die April 1875, og som et Hovedpunkt i det Hele maa nævnes, at man fik C. C. Hall til at overtage Forsædet i denne. Han fik Sagen klaret gennem alle Intriger og personlige Hensyn. Thi det blev hverken Industriforeningen eller den Mand, som havde ventet det, der gik af med Skolen. Under Halls Auspicier og med ham som Formand blev i Henhold til en Grundplan af 4de December 1875 et nyt teknisk Selskab oprettet det følgende Aar.

Dermed var Grunden lagt til et virkeligt omfattende Foretagende, en Nydannelse, saaledes som Tiden krævede den, og dog organisk forbunden med det gamle Grundlag. Paa ethvert væsentligt Punkt kan det Nye paavises. Det ytrer sig allerede i, at den hidtilværende Perodes Mænd forsvinde fra Skolen. Lasenius Kramp dør den 30te Oktober 1876,

Klein stifter i 1875—76 »Tegneskolen for Kvinder«, og med det første Skoleaar efter den nye Undervisningsplan den 1ste Oktober 1876 overtager den nuværende Forstander, Kaptejn V. A. Thalbitzer sit Hverv. Dette er tildels tilfældigt. Vel overvejet og som et Resultat af de hidtil gjorte Erfaringer fremtræde derimod Forandringerne i den nye Skoleplan, der deler Undervisningen i to Hoveddele: En Aftenundervisning, der atter har to Grene, nemlig en almindelig og en teknisk Undervisning, og en Dagskole med »en ret fyldig Undervisning i de tekniske Fag«. Aftenundervisningen var saaledes bleven udvidet til ogsaa at optage de almindelige Skolefag, og i Dagskolen gav man ikke blot Sprogundervisning o. Lgn., men den fik samtidig Karakteren af en Højskole. I begge de to Retninger, hvor Kravene stærkest vare komne frem, havde Reformen opfyldt disse.

Dernæst kom det Nye ogsaa frem i den langt mere omfattende Understøttelse og Hjælp, som den nye Skole nu fik fra alle Sider. Staten satte strax sit Bidrag op til 15000 Kr., — hvad der blev Signalet til en Forhøjelse af dens Tilskud ogsaa til Provinsskolerne —, Københavns Kommune erkendte sin Forpligtelse overfor Skolen ved at give den 10,000 Kr. — ogsaa dette blev et Exempel for provinsielle Byraad —, Industriforeningen gav — ikke altid lige beredvilligt — 6000 Kr., det Reiersenske Fond 2,600 Kr., Haandværkerforeningen en Tredjedel af dens Lotterioverskud osv. Naturligt blev alle disse store Bidragydere repræsenterede i Selskabets Bestyrelse.

Og endelig træder det Nye ogsaa frem i de alvorlige Bestræbelser, som nu udfoldedes for at skaffe

Skolen et hensigtsmæssigt og værdigt Lokale. Man hjalp sig foreløbig med at supplere Bygningen i Læderstræde med en Række store Lokaler i Industriforeningens Bygning — et Genskær af den Drøm, der engang var næret om at faa Skolen ud i Bygningen — men samtidig arbejdedes der kraftigt paa den nye Bygnings Opførelse. Staten gav 100,000 Kr. til Hjælp, Københavns Kommune 94,000 Kr. Professor Fenger leverede Tegningen til den desværre ikke skønne Bygning, der fik en udmærket Beliggenhed ved Ørstedsparken, og som blev indviet med al mulig Højtidelighed den 29 Septbr. 1881. Dermed var det Maal naaet, man saa længe havde tilstræbt. Haandværkerundervisningen havde nu faaet »en Normalskole«.

Og virkelig syntes det ogsaa, som om Fremtiden ikke blot for Skolen i København selv og for dens talrige, stedse voxende Aflæggere rundt om i Landet saa ligesaa tiltalende ud som den Udsigt, man fra Skolens Hovedtrappe har over Ørstedsparken med dens velafstukne Gange, sirlige Bede, prægtige Træer og talrige Kunstværker. Der kommer en Fart og et Liv i Arbejdet, som ingensinde før, og det ikke blot i København, men ogsaa i Provinserne. Elevantallet hele Landet over er i Fremgang, der oprettes stadig nye Skoler, og, hvad der er af væsentlig Betydning: Staten træder hjælpende til i stedse større Omfang over for hele Landets Haandværkerundervisning. Det er i denne Periode, at Opførelsen af de mange nye smukke tekniske Skolebygninger, i Provinserne begynde. Staten giver sit Bidrag hertil — første Gang i Finansaaret 1882—83 —, Kommunerne deres, og en lang Række af anselige, fortræffeligt udstyrede

Skolehuse fuldføres rundt om; endda er denne Udvikling endnu ikke afsluttet. Samtidig voxer ogsaa Statsbidraget til Driften, tildels ved Bistand af den i 1879 stiftede »Fællesrepræsentation«, som lige fra Begyndelsen med Varme antager sig de tekniske Skolers Sag. Og som en naturlig Følge heraf udvikles og udvides ogsaa disse Skolers Undervisning: ved flere Undervisningstimer, Optagelse af flere Fag og bedre Lærerkræfter. Et Par Tal ville bedst vise denne Fremgang. I 1879, da Fællesrepræsentationen blev stiftet, fandtes der 62 Provinsskoler med 4,513 Elever og 28,531 Undervisningstimer. Skolen i København fik da 20,000 Kr. og Provinsskolerne 35,000 Kr. i aarligt Tilskud af Staten. I 1892 fandtes der 84 Skoler i Provinserne med henved 8,700 Elever og ca. 80,000 Undervisningstimer. Skolen i København faaer nu 40,000 Kr. og Provinsskolerne 70,000 Kr. aarligt af Staten. Heri er altsaa ikke medregnet hverken ekstraordinære Bidrag til Hovedstadens Skole eller de Summer, som Staten har ydet til Provinsernes Skolebygninger.

Og endnu et Omraade er tilbage, hvor Fremgangen ogsaa viser sig og er betydningsfuld for den hele Udvikling. Skolen i København vilde efter sin Omdannelse ikke blot være »en Normalskole«, men ogsaa »en Centralanstalt«. Det Baand, der allerede fra gammel Tid bestod mellem den og Provinsskolerne, skulde nu knyttes langt fastere, idet det sloges fast som et i Lovene bestemt Formaal for det nye tekniske Selskab, at »træde i Forbindelse med og at bringe en Samvirken tilveje med Landets forskellige Haandværkerskoler«. Ogsaa paa dette Omraade traadte Staten hjælpende til.

Dette Samarbejde udviklede sig under flere Former. Skolen i København afgav et sagkyndigt, af Ministeriet godkendt Tilsyn med Provinsskolerne og blev Indenrigsministeriets Konsulent ved Fordelingen af Tilskudet til disse saavel som ved Bevillingerne til de nye Skolebygninger. Selvfølgelig sluttede Provinsskolerne sig da saa nær som muligt til Skolen i København, adopterede dens Metoder og Planer og indsendte deres Elevtegninger i saa stort Omfang, at man tilsidst ikke kunde udstille dem alle paa en Gang, men maatte dele dem i Serier. Den københavnske Skole paatog sig endvidere at forsyne Provinsskolerne med Læremidler, og endelig og ikke mindst overtog den Uddannelsen af deres Lærere. Efter Forslag af N. J. Fjord begyndte den københavnske Skole i Sommeren 1878 med kultusministeriel Understøttelse det første Kursus for Uddannelsen af Tegnerlærere til Provinsskolerne. Det fandt hurtigt Tilslutning, og dertil knyttedes endvidere fra Vinteren 1884—85 ved Hjælp af en forøget Bevilling et Lærerkursus for Haandværkere, der agte at blive Lærere ved Provinsskoler, og som ikke have Lejlighed til at søge Vejledning om Sommeren. Maalet syntes saaledes naaet. Den københavnske Skole var bleven baade Normalskole og Centralinstitut. Begge Dele med tilfredsstillende Udbytte for hele Landet.

Og hertil kan for Institutet i København føjes en hel Række Tegn paa yderligere Fremgang: Elevantallets Væxt, stadige Udvidelser af Virksomheden, Anlægget af en kunstindustriel Samling, Modtagelsen af en Række Legater, Indførelsen af elektrisk Belysning i 1892. Hvad Udvidelserne af Virksomheden angik, er der flere meget betydningsfulde, idet de betegne Op-

tagelsen af helt nye Undervisningsgrene. Til Skolens hidtilværende tre Afdelinger: Aftenskolen, Dagskolen og Institutet for Metalarbejdere, kom i 1876 en fjerde: Malerskolen, som overtoges efter den af en Forening af københavnske Malermestre i 1857 oprettede Skole. Den næste Afdeling kom til i 1879; da udsattes første Gang »kunstindustrielle Prisopgaver«, idet man haabede derved »i stærk Grad at henlede Opmærksomheden paa den Betydning, Formens Skønhed maa have paa enhver Industrifrembringelse«. Det var den stedse voxende kunstindustrielle Bevægelse, Skolen nu vedkendte sig, og den gjorde endnu et Skridt henimod denne ved i 1881—82 at oprette en sjette Afdeling, »en Kunstindustriskole«.

Saa tiltalende var altsaa Udsigten for Skolen. Men det var et Sommerbillede, forskønnet af Sollyset. En strængere, umildere Tid er fulgt efter, og Belysningen er ikke mere saa flatterende som tidligere. Med andre Ord: den lykkelige, heldige Udvikling har lidt Afbræk, vanskeligere Tider ere komne med andre Strømninger og andre Fordringer. De berøre nærmest Skolen i København, men der er ingen Tvivl om, at dens og Provinsskolernes Skæbne nu som hidtil vil være nøje knyttet sammen. Hvad Fremtiden bringer det københavnske Institut, det bliver ogsaa i væsentlige Henseender afgørende for Provinsskolerne og dermed for hele Landets Haandværkerundervisning.

Man kan da begynde med at nævne, at den københavnske Skoles økonomiske Stilling stadig har været prekær. Der har været betydelige Underbalancer, som krævede Dækning, og man lider selvfølgelig paa mange Maader derved, at Skolens Existens ikke er

alvorlig betrygget. Dernæst har det allerede i flere Aar vist sig, at de nye Lokaler ere utilstrækkelige. Allerede et Par Aar efter, at Bygningen var tagen i Brug, maatte man — i 1883 — tage Solennitetssalen ind til Undervisningslokale, og for et Aar eller to siden var man nødt til at etablere en Filial. Men disse Vanskeligheder ere ikke de værste.

Hovedsagen er, at Baandet mellem København og Provinserne er sprængt. I 1883 overtog Skolens Lærer, Genremaler C. F. Andersen, Inspektionen af Provins-skolerne. Han var tillige Tegneinspektør ved Københavns offentlige Skoler, og der tilvejebragtes saaledes en Forbindelse mellem disse, Skolen i København og Provinsskolerne. Men dette Forhold varede ikke længe. Med Finansaarets Begyndelse i 1890 udvikledes Tilsynet med Provinsskolerne til en selvstændig Stilling, idet saavel dette som Fordelingen af Statstilskudet til disse ophørte at sortere under Skolen i København. Brudet blev endnu fuldstændigere derved, at Kultusministeriet samtidig bestemte, at ogsaa de ovenfor omtalte Undervisningskursus for Lærere ved Provinsskolerne fremtidig skulde henlægges direkte under det nævnte Tilsyn med Provinsskolerne. Og som et Udslag af den saaledes indtraadte Adskillelse mellem København og Provinserne kan det endvidere anføres, at der paa et Møde i Kolding den 13 September 1891 stiftedes en »Teknisk Provinsskoleforening«, som omfatter Bestyrelsesmedlemmer, Forstandere og Lærere ved tekniske Skoler i Provinserne, men som ikke tager København med. Hvad der saaledes langsomt var oparbejdet og samlet, er — ialtfald foreløbig — nu igen spredt ad.

Af Grunde hertil kunde der anføres flere, men det er maaske endnu for tidligt at ville se objektivt paa denne Sag; der kan jo blive Lejlighed dertil, naar igen om 50 Aar Skolernes Historie skal skrives. Men ét Forhold, som staar i Forbindelse hermed, kan ikke forbigaaes, da det har haft sin store Betydning ikke mindst for Skolen i København og har foranlediget en ny Reform i dennes Tegneundervisning.

Trods Reformen i 1876 var den forberedende Tegneundervisning i alt Væsentligt bleven staaende ved Hetsch. Men nye Tider have bragt nye Anskuelser frem, og her kan maaske fremhæves, at den stærke Paavirkning fra Udlandet, som Nutidens Kommunikationsmidler paa saa mange Omraader har foranlediget, heller ikke har manglet for den tekniske Undervisnings Vedkommende. Adskillige Skoleforstandere have haft Lejlighed til at besøge Udlandets og da navnlig Tysklands tekniske Skoler og at sætte sig ind i Undervisningsmetoderne der. Dette, vel ogsaa andre Omstændigheder, bevirkede, at der efterhaanden, særlig i Provinserne, opstod en Misfornøjelse med de Principer for Tegneundervisningen, som det københavnske Institut fulgte, og som det ifølge hele sin Stilling ogsaa fik Provinsskolerne til at benytte. Med Løsningen af Forholdet til den københavnske Skole antog mange af dem ogsaa andre Principer for den almindelige Tegneundervisning, og endelig blev ogsaa Skolen i København nødt til selv at følge efter. Forandringen skete med Aaret 1890—91, da den gennemførtes for den forberedende Tegneundervisnings Vedkommende, og den har derpaa suksessive medført en Omformning af Tegneundervisningen ogsaa i Fag-

klasserne. Paa Forskellighederne i Methoden er der ikke Grund til her at gaa nærmere ind. Derimod er det nok værd at fremhæve en anden Forandring, som ved samme Lejlighed foregik; den er et godt Exempel paa Principernes Skiften med de skiftende Tider.

En af de Forandringer, som »den nye Haandværkerskole« ved sin Oprettelse tilsigtede i den gamle Skoles Undervisning, var, at den forberedende Tegneundervisning ikke blev i den Grad obligatorisk, som den hidtil havde været. En anden Reform, som den ogsaa tilsigtede, var at faa en elementær Fortsættelsesundervisning indført. Begge Dele opnaaedes. I den nye, i 1876 oprettede Skole slog man af paa Forlangendet om, at alle Elever skulde gennemgaa et forberedende Tegnekursus, og man indførte Undervisning i almindelige Skolefag baade i Aften- og Dagskolen. I begge Henseender fulgte Provinsskolerne efter. Nu er en Reaktion mod disse Undervisningsprinciper allerede i Gang. Da Skolen i København i 1890—91 foretog den seneste Reform i sin Tegneundervisning, vendte den tilbage til det Gamle, idet den udtrykkelig slog fast, at den forberedende Tegneundervisning skulde gennemgaaes af alle Elever. Og hvad Undervisningen i de almindelige Skolefag angaaer, da er det vel værd at lægge Mærke til, at der ogsaa er en Reaktion ifærd med at udvikle sig mod dens Plads i den tekniske Skole. Paa Fællesrepræsentationens Provins-Delegeretmøde iaar kom det stærkt til Orde, at man dog maatte se at faa Undervisningen i Borger- og Almueskolerne gjort saa fyldig og frugtbringende, at man kunde fjerne de almindelige Skolefag fra de tekniske Skoler, saa at disse derved kunde faa Tid til de mere faglige

Opgaver. Et nyt Exempel paa, hvorledes »Tiderne skifte« og Anskuelserne med dem.

Thi — og herved komme vi til endnu et Hovedpunkt, som gør den københavnske Skoles Stilling særlig kritisk i Øjeblikket — Fordringerne ere i stadig Stigen. Der stilles ganske naturligt stedse forøgede Krav til de unge Haandværkeres Uddannelse. Ligesom der stadig kræves af de almindelige Skoler, at de skulle skaffe Plads til nye Fag, saaledes rettes den samme Fordring til de tekniske Skoler og naturligvis først og fremmest til Højskolen i København. Paa den ene Side er det den stedse fremadtrængende kunstindustrielle Bevægelse, som Skolen kun ufuldstændig har adopteret, og paa den anden Side de faglige Krav, som den heller ikke har kunnet fyldestgøre, og som have medført Oprettelsen af særlige Fagskoler. Og endelig kommer i den seneste Tid ogsaa Kravet om Haandværksmestrenes kommercielle Uddannelse, der ogsaa maa tillægges stor Vigtighed. Provins-skoler have hist og her med anerkendelsesværdig Stræben søgt at imødekomme saa det ene og saa det andet af disse Krav, alt eftersom det passede dem. Skolen i København har ikke haft Held til at tage disse nye Opgaver op i det Omfang, som der kunde ventes af den. Den er derfor ikke blot ophørt at være et Centralinstitut; den truer stærkt med heller ikke længere at være en Normalskole.

Saa hurtigt er en ublid Aarstid fulgt paa den smilende Sommer, hvori Skolen stod, da den flyttede ind i sin nye Bygning. En utryg Fremtid paa Grund af utilstrækkelige Pengemidler, først og fremmest for Skolen i København, men ogsaa for Provinsskolerne,

hvorfor ogsaa tolv af de største af disse ifjor have indgivet et iaar fra næsten samtlige Skoler fornyet Andragende til Regeringen om at faa deres Aars-tilskud forhøjet med en saa stor Sum, at det derved kommer op i Højde med den Sum, de lokale Bidrag nu udgøre: 104,000 Kr. Dernæst en Sprængning af Baandet mellem København og Provinserne og i Følge dermed ogsaa en Misstemning mellem de to Parter. Og endelig voxende Krav af alle Arter, som Højskolen i København for nærværende Tid ikke kan fyldestgøre. Jubilæet den 18. September kommer derfor i rette Tid, ikke blot for at give Anledning til de Festligheder, som ere Jubilæernes uadskillelige Led-sagere, men ogsaa for at aabne Øjnene paa alle dem, for hvem Haandværkerundervisningen er en alvorlig Sag, en Gerning, som ikke maa have kulmineret med de forløbne 50 Aar, men som tværtimod bør gaa frem og voxe med de stedse stigende Fordringer til Haandværkerens Dygtighed. De ville da se, at Skolen i København — og det er det samme som hele Landets Haandværkerundervisning — nu befinder sig ved et kritisk Vendepunkt.

Ad Frivillighedens Vej er hele denne Undervisning voxet op; det er dens Særkende og dens Stolt-hed. Og der er stadig Grøde i den Bevægelse, som har baaret den frem til dens nuværende Standpunkt; der er endog overalt forøget Interesse for at gøre Undervisningen saa god og saa fyldig som mulig. Elevantallet voxer med næsten rivende Fart, og Forstaaelsen af de tekniske Skolers Betydning er gaaet frem med det. Der er en stedse voxende Tilbøjelighed hos Stat, Kommuner og Institutioner til at tage

sig af denne Sag. Skulde det da med saa gunstige Betingelser ikke være muligt at faa Sagen i det rette Spor? Den københavnske Skoles Bestyrelse er jo fuld af Mænd med Indflydelse, og som man maa antage have levende Interesse for Skolen og et Overblik, der ser vidt nok til at bedømme, hvor meget der afhænger af, at de for Alvor tage sig af denne Sag. De bør mindes, hvad Kayser sagde til dem ved Bygningens Indvielse om den Betydning, »de smaa Kaar«, hvorunder man var begyndt, havde haft for denne Sags Fremgang. Han mindede da om, hvorledes »den stadige Udvikling under Anspændelse af alle Kræfter« havde sin store Betydning, og at den tekniske Skole var et Vidnesbyrd herom. Det er en af de Ting, der skal mindes ved Jubilæet iaar, og det gælder ikke blot om Skolen i København, men om alle Landets Haandværkerskoler. Men deri ligger tillige en kraftig Opfordring for Skolernes nuværende Ledere, og Jubilæet bør minde dem derom og om deres Fremtidsopgaver.
